

A helyszíni szemle normatív szabályozása

I. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A büntetőeljárás keretében lefolytatott helyszíni szemle (avagy ismeretebb, ámbár nem jogi definíció rangjára emelt nevén bűnügyi helyszínelés) a forenzikus (törvényszéki) tudományok,^[1] illetve a kriminalisztika kiemelkedő jelentőségű területévé fejlődött, hiszen a nyomozás első lépéseként, a jövőben megismételhetetlen cselekményként meghatározó jelentőséggel bír. További jelentőségét az adja, hogy a szemle során észleltek már a nyomozás kezdetén lehetővé teszik verziók felállítását, illetve elvetését. Ezáltal a megfelelően kivitelezett szemle már korán kijelölheti a nyomozás helyes irányát is. Ugyanakkor a szemle Janus arcú eljárási cselekmény, hiszen annak jelentőségét aláhúzó tények egyúttal valós veszélyre is figyelmeztetnek: az ekkor elkövetett hibák az eljárás későbbi szakaszában már nem, vagy csak kivételesen orvosolhatók, így a szemle téves eredményei időlegesen, vagy akár véglegesen a nyomozás kudarcához vezetnek, szélsőségesen pedig a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítását akadályozhatják meg.^[2] Másrészt egyre markánsabb követelmény, hogy a szemle eredményei alapján később a helyszín a legteljesebb mértékben rekonstruálható legyen. Azaz, a szemle során egy múltbeli eseményt kell a jelenben, a jövő számára értékelhetővé, rekonstruálhatóvá tenni méghozzá az eljárási garanciák szem előtt tartásával. Végül, bár ez utóbbi kevésbé

[1] A „kriminalisztika” elnevezés használata – bár egyre terjed – mind a mai napig nem tekinthető általánosnak. Az angolszász országokban a „kriminalisztikán” pusztán a helyszíni szemléhez kötődő nyomozási (nyomkutatási, összegyűjtési, rögzítési, vizsgálati stb.) szakcselekményeket értik, és a „forensic science”, azaz a felderítési-bűnügyi-bűnüldözési tudomány egyik ágának tekintik. Igaz, hogy a kontinentális államokban (kiemelten a német nyelvterületen) a kriminalisztika terminust részesítik előnyben – melybe beleértik az összes bűnüldözést szolgáló technikát, taktikát, metodikát, stratégiát – ám például a Bűnügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózata hivatalos elnevezésében is a „forenzikus” kifejezést használja: European Network of Forensic Science Institutes. Európaszerte elfogadott az egyes szakterületek vonatkozásában a „forenzikus”, azaz „törvényszéki” jelző használata (pl. forenzikus biológia, forenzikus geológia, forenzikus pszichiátria stb.).

[2] Herke Csongor szerint nem túlzás azt állítani, hogy minden rendőrség (nyomozó, felderítő szerv) annyit ér, amennyi információja van. Ezek az információk adják meg a válaszokat a kriminalisztika alapkérdéseire (Mi? Hol? Mikor? Hogyan? Ki? Kivel? Miért?). (Tremmel – Fenyvesi – Herke, 2005, 228.)

jogkérdés, nem szabad lebecsülni az emocionális összetevőket sem, a közvetlen észlelés bizonyos esetekben (az áldozat, a környezet, a végrehajtás brutalitásának látványa) mély felelősségérzetet kelthet a tettes kézre kerítéséért.^[3] Fentiekből következik, hogy a szakszerőtlenül vagy jogszerőtlenül lefolytatott helyszíni szemle (vagy annak szakszerőtlenül fogamatba vett, vagy nem kellően dokumentált egyes részei) – az *in dubio pro reo* elve, valamint a bizonyítékok jogszerűségének követelménye okán – a teljes büntetőeljárás jogszerűségét alááshatja.

Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy hogyan képes a jog egy alapvetően természettudományos alapokon nyugvó cselekménysort szabályozni oly módon, hogy az szervesen illeszkedjék a büntető eljárásjogi garanciák rendszerébe. A kitűzött cél elérése érdekében a szemle jogi szabályozására vonatkozó hazai előzmények és eredmények áttekintése egyúttal az Európai Unió által megfogalmazott legújabb kritériumok tükrében vizsgálja a területet.^[4]

II. HELYSZÍNI SZEMLE RÉGEN ÉS MA

A bűncselekmények helyszínén végzett szemlével kapcsolatos első írásos dokumentumok az i. e. 2.-1. századból valók.^[5] A mai értelemben vett szemle valódi jelentőségével ugyanakkor csak a 19. század végén kezdett behatóbban foglalkozni az akkor formálódó kriminalisztikai diszciplína.^[6] Ekkor a szemletárgyak köre kitágult és magába foglalta a „büntett eszközeit”, a „bűnmaradványokat”, a helyszíni nyomokat, és a helyszín állapotát. Tulajdonképpen ekkor nyílt meg a lehetőség a tárgyi elváltozások okainak objektív megállapítására is.^[7] Nem véletlenül, hiszen a természettudományok fejlődése immanens előfeltétele volt a mai értelemben vett, tudományos megalapozottságú helyszíni vizsgálatok kezdeti kialakulásának is. Természetesen, a bűncselekmény helyszínének megtekintése – és kevésbé annak mai értelemben vett vizsgálata – az idők során változó dominanciával, de folyamatosan hozzátartozott a büntetőeljárás lefolytatásához.^[8] A szemlére vonatkozó írott források már a középkori magyar jogból is hivatkozhatóak, törvényi szabályozásának első nyomai az inkvizitórius eljárás meghonosodásával tűntek fel a 15. században.^[9] Külön figyelmet érdemel, hogy a helyszíni szemle ma is érvényes taktikai alapvetései hazánkban

[3] Bócz, 2004, 15.

[4] Conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and development of forensic science infrastructure in Europe, Brussels, 13 and 14 December 2011.

[5] Részletesen ld. Mariano, San Nicolo: Strafrechtliches aus den griechischen Papyri. Archiv für Kriminalantropologie, 46. kötet. Az időszámítás előtti 2-1. században az egyiptomi görög közigazgatás szervei a halálesetek, lopások, balesetek, vagy rongálások ügyében tartottak szemléket.

[6] Pusztai, 1977, 72.

[7] Katona, 1973, 336-344. Idézi: Pusztai, 1977, 73.

[8] Katona, 1977, 247-251.

[9] Néda, 1905, 191.

a 18-19. század fordulójára kialakultak,^[10] azonban ebben az időszakban a szemle mégsem nyert krimináltaktikai karaktert, hanem a helyszín megtekintése útján megmaradt tapasztalat megszerzésének és így a kellő meggyőződés kialakításának eszközeként.^[11] A szemle lefolytatás garanciális elemeire vonatkozó első hazai források szintén a 19. század első feléből származnak, és elsősorban arra hívják fel a figyelmet, hogy a szemle során észlelteket ne befolyásolja tanúk vallomása, „mert azok a gyenge ellenkezéstől is eltűnhetnek”, azonban a szemlén észlelt tényeket „bizonyoságlevelekben” kellett rögzíteni.^[12] Később, az 1843. évi büntető eljárás törvényjavaslat bűnvizsgálati fejezete^[13] és a bizonyításról szóló fejezete^[14] már egy újabb szemlélet első példájaként tartalmazta a szemlék végrehajtásának részletes szabályait. Ezen túlmenően a szemle bizonyító erejének kérdését tárgyalja igen részletesen, továbbá elsőként tér ki a tárgyi bizonyítékok szemlén történő összegyűjtésének, lefoglalásának és rögzítésének köteleességére, módjára.^[15]

Ma – azaz több, mint másfél évszázaddal később – elsősorban a természettudományi ismeretanyag robbanásszerű fejlődése alapjaiban változtatta meg a szemle során felhasznált technikai instrumentumok körét, és ezzel párhuzamosan a szemlével szemben támasztott elvárásokat is. A szemle általánosan megfogalmazott célja az utóbbi fél évszázadban alig változott és annak fundamentális szerepe a büntetőeljárás nyomozati és bírói szakaszában is lényegét tekintve azonos: a tényállás felderítéséhez szükséges bizonyítékok biztosítása.^[16] Mégis, attól függően, hogy a szemlét az eljárás mely szakaszában folytatják le, jellege jelentősen eltérő. A bírósági eljárás során a szemle funkciója a már feltárt tények teljes tisztázása, illetve a bírói meggyőződés megerősítésére szolgál, csak ritkán eredményezi még nem ismert bizonyítékok felderítését.

Jóllehet a hatályos eljárásjogunk kifejezetten foglalkozik ennek lehetőségével,^[17] éppen a büntetőeljárás sajátosságai miatt hosszabb idővel (gyakran több évvel) a bűncselekmény elkövetése után a helyszíni szemle már csak kivételesen szolgáltathat nívumot. Természetesen a bírói szemle szerepét így sem szabad alábecsülni, azonban az attól várható eredmények, és a releváns információ bősége a bűncselekmény elkövetése után az eltelt idő arányában drasztikusan csökken. A nyomozás során a szemlét – éppen ezért – sok esetben halaszthatatlan nyomozati cselekményként foganatosítják, így az a nyomozás első kiindu-

[10] Pusztai, 1977, 75.

[11] Katona, 1977, 256–260.

[12] Kövy, 1835, 604. Ezzel a megjegyzéssel a szerző a személyi bizonyítékok, így különösen az észlelő tanúk vallomásának bizonytalanságára mutat rá, valamint arra, hogy a tapasztalati tények ezzel a múlandó, vagy változó személyi bizonyítékkal szemben állandóak, azok pontos rögzítése kiemelt jelentőségű.

[13] 1843. évi büntető eljárás törvényjavaslat „A bűnvizsgálat” című X. fejezet, 32.§.

[14] 1843. évi büntető eljárás törvényjavaslat XIV. fejezet, 101-132.§§-ai.

[15] Uo. 129.§.

[16] Pusztai, 1977, 120.

[17] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 303.§.

lópontja. Ekkor a szemle elsődleges célja a bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett elváltozásoknak, a bűncselekmény nyomainak felkutatása, rögzítése és megvizsgálása. A nyomozás során perfektuált szemle kiemelt jelentősége döntően annak megismételhetetlenségében rejlik. A szemle során felkutatott és rögzített elváltozások a nyomozás számára kezdetben adatokat szolgáltatnak, majd később az eljárás további szakaszában – az ellenőrzés próbáját kiállva – tényeket képesek bizonyítani, azaz bizonyítékká vál(hat)nak. A nyomozati szakban kivitelezett szemle mikénti lefolytatására, illetve garanciális részletszabályaira vonatkozó joganyag itt nyer(ne) különös hangsúlyt, hiszen az észlelteket úgy kell rögzíteni, dokumentálni, hogy az azokból levonható ténybeli következtetés, azaz a bizonyítékkénti felhasználás lehetősége ne gyengüljön, vagy szélsőséges esetben ne enyésszen el. Az utóbbi évek kiemelt bűnügyeinek nyomozása során felvetődő bizonyítási jellegű problémákat^[18] ugyan sokszor jelentősen torzította a sajtó, azonban azok elsődleges szakmai feldolgozása is a szemlék – vélt, vagy valós – hiányosságra irányította a szakemberek figyelmét,^[19] az ügyek valós, mélyreható elemzése pedig megkerülhetetlen feladata lesz a tudomány művelőinek.

Nem túlzó megállapítás továbbá, hogy napjainkban a tárgyi bizonyítás prioritást élvez a személyi bizonyítással szemben: a tárgyi bizonyítékok a büntetőeljárásban már pusztán létezésükkel is bizonyíthatnak. A helyszíni szemle a legkülönbözőbb szakértői vizsgálatok „alapanyagát” is szolgáltatja, ezért helyes kivitelezése, vagy részletszabályainak kimunkálása során speciális szaktudományi igények által indukált szakmai szempontok sem hagyhatók figyelmen kívül.

Az eddig elmondottakból az következne, hogy a természettudományok fejlődése által indukált technikai fejlődés, valamint a szemlének, mint bizonyítási eljárásnak egyre inkább felértékelődő, sokszor perdöntő szerepe, továbbá a szemle során nyert tárgyi bizonyítási eszközök szakértői elemzése, és azok indiciumkénti értékelése egyaránt a szemle kivitelezésére vonatkozó részletes szabályok kimunkálására sarkalná a jogalkotót. Ha áttekintjük a vonatkozó joganyagot, hiányérzetünk támadhat. A hatályos büntetőeljárás törvény – álláspontom szerint helyesen – szakított a korábbi nézettel, amely a szemlét a bizonyítási eszközök közé sorolta. A törvény pontosan rögzíti, hogy a szemle nem bizonyítási eszköz, hanem olyan bizonyítási eljárás, amelyből a bizonyítás eszköze származhat. A szemle részletezőnek bizonyosan nem mondható, mindössze egyetlen szakaszban meghatározott törvényi szabályai ennek megfelelően a bizonyítási eljárások között nyertek elhelyezést.^[20] Semmiképpen nem állítható, hogy a törvény kimerítette volna az adott eljárás lehetséges szabályozásának kereteit, inkább

[18] Pl. Móri bankrablás (2002) közismert bizonyítási problémái, továbbá Budapest Környéki Törvényszéken jelenleg is zajló hat halálos áldozatot követelő, (2008-2009-es) romák ellen elkövetett gyilkosságsorozat vádlottjainak ügye.

[19] Kovács Lajos: A mór megtette... (Többek között: móri bankrablás, postásgyilkosságok, Tánczos-ügy, Nógrádi-ügy, zálogházi rablássorozat nyomozási és bizonyítási problémáit dolgozza fel a szerző.)

[20] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, VII. cím a bizonyítási eljárásokról, 119.§.

arra következtethetünk, hogy ezt a feladatot valószínűleg alacsonyabb jogforrással kívánta betölteni a jogalkotó, bár erre vonatkozó lehetőség igen, kifejezett felhatalmazás nem található a törvényben.^[21] Az eljárással szemben rögzített általános garanciális szabály sem mutat túl a korábbiakon, amikor kimondja, hogy a szemle alkalmával a bizonyítás szempontjából jelentős körülményeket részletesen rögzíteni kell. Minden észlelt eseményt, körülményt részletesen le kell írni, amelyet szükség esetén ki kell egészíteni helyszínvázlattal, fényképfelvételekkel, hangfelvételekkel és bármilyen más olyan technikai megoldással, amely az adott esetben a leginkább megőrzi a rögzített bizonyítási eszközöket.

Kétségtelen, hogy a szemle legfontosabb célja egyrészt a helyszínen tapasztaltak egyértelmű és a valóságnak megfelelő rögzítése, másrészt az egyes bizonyítékok összegyűjtése és rögzítése. Az azonban érdekes, hogy a jogalkotó mintegy a szemle különleges eseteként a Be. 119.§ (4) bekezdésében tesz említést arról, ha a szemle tárgyát egyáltalán nem, vagy csak jelentős nehézség, illetve költség árán lehetne a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság elé vinni, a szemlét a helyszínen kell megtartani. (A megoldás helyessége kételyt ébreszt arra is figyelemmel, hogy a bírói szemlét a törvény másutt szabályozza.^[22]) Azaz hatályos eljárási törvényünk az egyik leggyakoribb bizonyítási eljárást, a helyszíni szemlét csak mint a szemle egy különleges esetét említi.

III. A HELYSZÍNI SZEMLE JOGI SZABÁLYOZÁSA

Amint az a fentiekből látható, a büntető eljárási törvény csupán általános szabályokat rögzít a szemléről, a helyszíni szemlét pedig alárendeli a szemle összesített fogalmának. Ez a koncepció meglehetősen elavult, hiszen a gyakorlatban a bírói szemle jelentőségéhez képest megnövekedett a nyomozói – egyúttal helyszíni – szemlén rögzítettek súlya és a bírósági eljárásban pedig pregnáns mértékben nőtt a bűncselekmény apróbb mozzanatainak pontos rekonstruálására vonatkozó igény. A bírósági eljárás során zajló bizonyítás helyesen, az eseménylánc minél pontosabb feltárását célozza, és ehhez illeszti a szemle adatait, illetve annak során beszerzett tárgyi bizonyítási eszközök szakértői értékelésének eredményeit is. Ha figyelembe vesszük, hogy mindez a bűncselekmény elkövetése után évekkel később történik, könnyen belátható, hogy a nyomozati szak esetleges ilyen tárgyú hiányosságai, pontatlanságai nem, vagy csak kivételesen orvosolhatók. Részben a korábban említett gyakorlati aktualitás, részben pedig elméleti megfontolások indokolják a vonatkozó jogi szabályozás áttekintését.

Az Alaptörvény I. Cikk (3) bekezdése értelmében az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. A büntetőeljárás, s

[21] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 77.§.

[22] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 303.§.

annak keretében a szemle természetesen alapvető jogokat korlátoz: a magánélet, a magánszféra, a magántulajdon szabadságát, továbbá a személyes adatok védelméhez fűződő jogok korlátozása felvethető a büntetőeljárás keretében lefolytatott szemle során. Ezért alkotmányos kritérium, hogy az alaprendelkezéseket törvény – jelen esetben a büntetőeljárásról szóló törvény – tartalmazza. A Be. csupán a szemle fogalmát és legalapvetőbb szabályait jelöli ki, azonban általános érvénnyel kimondja azt, hogy az eljárási cselekmények végzésekor az emberi méltóságot, az érintettek személyiségi jogait és a kegyeleti jogot tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra.^[23] Megállapítható, hogy a rendőrségre, mint nyomozóhatóságra vonatkozó jogszabályok több helyen – bár ugyancsak szűkszavúan – rendelkeznek a helyszínen végrehajtandó bizonyítással összefüggő cselekményekről és a szemléről. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 43. §-a rendelkezik a szemlét megelőző esszenciális feladatról, a helyszín biztosításáról, a szemléről azonban nem tesz említést.^[24] A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet már részletesebb rendelkezéseket tartalmaz a rendőrség helyszínbiztosítási kötelezettségébe tartozó egyes feladatokról, azonban a szemle lefolytatásának módjára ugyancsak nem tér ki.^[25] A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok által folytatott nyomozás részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (a továbbiakban: Nyor.) már magáról a szemléről is tartalmaz szabályokat. Megfogalmazza a nyomok, anyagmaradványok felkutatásának és rögzítésének alapelveit,^[26] melyek egy része kiemelt garan-

[23] Be. 60. § (1) bek.

[24] A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 43. §: „A rendőr feladata ellátása során jogosult megtiltani, illetőleg megakadályozni, hogy valamely bűncselekmény, szabálysértés, baleset, egyéb esemény helyszínét megváltoztassák.

[25] 11. § (1) A helyszínt biztosító rendőr a) elsősegélyben részesíti vagy részesítteti azokat, akik az esemény során megsérültek vagy megbetegedtek, valamint más ok miatt segítségre szorulnak, b) a szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten ért elkövetőt elfogja, a tanúkat visszatartja, az eseményben érintetteket, az eseményt észleelőket feltartóztatja, c) az illetéktelen személyeket a helyszínről eltávolítja, d) a helyszínt körülhatárolja, eredeti állapotában megőrzi, e) megállapítja és megfigyeli, hogy megváltoztatták-e a helyszínt, miben változtatták meg, ha igen, ki és miért, f) a közrendet zavaró cselekményeket, forgalmi torlódásokat megszünteti, g) az eseményt szolgálati előljárójának azonnal jelenti, h) feljegyezi, hogy a sérültet milyen rendszámú mentő gépkocsival, hova szállították el, i) nyomon üldözés lehetősége esetén az üldözést késedelem nélkül teljesíti, valamint j) a helyszíntre megérkező szemlebizottság vezetőjének jelentést tesz. (2) A helyszínről való bevonulása után a rendőr írásban jelenti, hogy a) kinek a felhívására vagy utasítására, mikor érkezett a helyszínre, b) kiket talált a helyszínen, c) milyen nyomokat és anyag maradványokat biztosított, d) milyen intézkedéseket tett, valamint e) változásokat eszközöltek-e a helyszínen, ha igen, kik és miért.

[26] „34. § A nyomok, anyagmaradványok felkutatása, rögzítése és biztosítása során úgy kell eljárni, hogy az eljárási szabályok megtartását utólag is ellenőrizni lehessen.” 35. § (4) A talált nyomok és anyagmaradványok pontos, számmal is azonosított helyét, jellegzetességeik leírását, a rögzítés, az eredetben való biztosítás, illetve megmintázás tényét a nyomozási cselekményről készült

ciális jelentőségű lehet a büntetőeljárásban. (Ellenőrizhetőség, rögzítés, rekonstruálhatóság kérdései.) A Be. 166. §-ban megjelöltek^[27] felül a Nyor. rögzíti továbbá a szemlérlől készült jegyzőkönyv kötelező tartalmi elemeit is.

A büntető eljárásjogi törvény szerint a jegyzőkönyvben röviden le kell írni a nyomozási cselekmény menetét akként, hogy a jegyzőkönyv alapján az eljárási szabályok megtartását is ellenőrizni lehessen. Fentiekhez képest a Nyor. megállapítja, hogy a szemlérlől készült jegyzőkönyvnek a Be. 166. §-ában meghatározottakon kívül részletesen tartalmaznia kell a tárgyi bizonyítási eszközök felkutatásának, összegyűjtésének menetét, módját, helyét is. A rögzített, eredetben biztosított vagy megmintázott nyomot, anyagmaradványt a helyszínen bűnjelcímével hitelesíteni kell. A bűnjelcímét az eljáró nyomozó, illetőleg a bűnügyi technikus a helyszínen köteles aláírni; ha hatósági tanút alkalmaznak, a bűnjelcímét a hatósági tanúval is alá kell írni.^[28] A talált nyomok és anyagmaradványok pontos, számmal is azonosított helyét, jellegzetességeik leírását, a rögzítés, az eredetben való biztosítás, illetve a megmintázás tényét – a nyomozási cselekményről készült – jegyzőkönyvbe kell foglalni. A talált nyomok és anyagmaradványok helyét a jegyzőkönyvbe foglaláskor alkalmazott számozással egyezően, egyértelműen magyarázott jelek segítségével a helyszínvázlatban is fel kell tüntetni. Ugyanezen számozást kell alkalmazni a jegyzőkönyvhöz csatolt fényképmellékletben is.^[29] A szagmaradvány rögzítéséről – az erre rendszeresített úrlapon – szintén jegyzőkönyvet kell felvenni.^[30] Ha utóbb kiderül, hogy a nyom vagy az anyagmaradvány rögzítése nem sikerült, erről a jegyzőkönyvben alkalmazott számozásra hivatkozással feljegyzést kell készíteni.^[31] A rögzített, eredetben biztosított, illetve megmintázott nyomokat és anyagmaradványokat a bűnjelkezelésről szóló jogszabályokban foglaltak szerint kell kezelni.^[32]

Bár a Nyor. kihangsúlyozza, hogy a jegyzőkönyvben röviden le kell írni a nyomozási cselekmény menetét akként, hogy a jegyzőkönyv alapján az eljárási szabályok megtartását is ellenőrizni lehessen (mely természetesen nagyon fontos kitétel), ám annak deklarációja jogszabályi szinten elmaradt, hogy a jegyzőkönyvből ezen

- jegyzőkönyvbe kell foglalni. A talált nyomok és anyagmaradványok helyét a jegyzőkönyvbe foglaláskor alkalmazott számozással egyezően, egyértelműen magyarázott jelek segítségével a helyszínvázlatban is fel kell tüntetni. Ugyanezen számozást kell alkalmazni a jegyzőkönyvhöz csatolt fényképmellékletben is.”

[27] A Be. szerint a jegyzőkönyv általánosságban az alábbiakat tartalmazza: a) az eljáró hatóság megnevezését, b) az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény megnevezését és a gyanúsított nevét, c) a nyomozási cselekmény helyét és idejét, d) a jelen lévő ügyész, nyomozó hatóság tagja, eljárásban részt vevő személy és képviselője, védő, tanú, tanú érdekében eljáró ügyvéd, hatósági tanú és jegyzőkönyvvezető nevét, e) a kihallgatott terhelt és tanú, a meghallgatott szakértő nevét, valamint az e törvényben meghatározott más személyi adatokat.

[28] Nyor. 35.§ (3) bek.

[29] Nyor. 35.§ (4) bek.

[30] Nyor. 35.§ (5) bek.

[31] Nyor. 35.§ (6) bek.

[32] Nyor. 35.§ (7) bek.

felül a helyszín állapotának, az ott észlelt valamennyi körülménynek, bizonyítéknak évekkel később is rekonstruálhatónak kell lennie. Vélhetően a gyakorlati tapasztalatokból eredően ezt a rendkívül fontos garanciális szempontot tükrözi az országos rendőrfőkapitány 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítása^[33] (a továbbiakban: Utasítás), amikor úgy rendelkezik, hogy: „A nyomok, anyagmaradványok felkutatását és rögzítését megelőzően a helyszín állapotát – utólag rekonstruálható módon – részletesen dokumentálni kell.”^[34]

Megjegyzem, hogy az utólagos rekonstruálhatóság fentiekben előremutatóan megjelenő alapvető követelményét a bírósági eljárás bizonyítási igényére figyelemmel indokolt lenne jogszabályi szintre emelni és kiterjeszteni. A gyakorlatban ugyanis nemcsak a helyszín rögzítéskori/észleléskori állapota és annak rekonstrukciója lehet az évekkel később zajló bírósági bizonyítás tárgya, hanem ma már egyre inkább követelményként vetődik fel a szemle, mint a bizonyítási eljárás valamennyi mozzanatának az adott stádiumában való rekonstruálhatósága, annak pontos időbeli lefolyása, a cselekmények egymásutánisága is.

A helyszíni szemlével kapcsolatos szabályrendszert áttekintve megállapítható, hogy az Utasítás a hivatkozott joganyagnál bővebb, részletesebb szakmai szabályokat rögzít. A korábban kifejtetteket nem ismételve egyúttal nyilvánvaló az is, hogy valós szabályozási igényt tölt be. Az utasítás vizsgálatok ugyanakkor indokoltan felvethető, hogy szakmailag előremutató rendelkezései a jogszabályi hierarchia megfelelő szintjén helyezkednek-e el? A szemle törvényi szintű meghatározása természetesen nem zárja ki, hogy végrehajtásának mikéntjét alacsonyabb szintű *norma* rögzítse. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) 23. § (5) bekezdésére, illetőleg az Rtv. 6. § (1) bekezdésének b) pontja alapján az országos rendőrfőkapitány az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv (ORFK) számára utasítást ad ki. A normatív utasítás a szerv részére kötelező.

Ezen rendelkezéseknek a jogszabályi hierarchia magasabb szintjére helyezése elvi és gyakorlati okokból is megfontolandó lehet. A bizonyítási eljárás szempontjából érdekes kérdést vet fel, hogy milyen következménye lehet az Utasítás rendelkezéseit megszegve kivitelezett szemlének, vagy az ily módon beszerzett, rögzített tárgyi bizonyítási eszköznek? Az egyértelmű, hogy az utasítást be nem tartó személy felelősségre vonható,^[35] ám az korántsem, hogy szabálytalan szemle során észlelteket (illetve biztosított tárgyi bizonyítási eszközök) mennyiben minősülnek jogszerűen beszerzett bizonyítéknak? A bizonyítás törvényes-

[33] 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítása a büntetőeljárások keretében lefolytatandó szemlék végrehajtásáról és a bűnügyi technikai tevékenység egységes szabályozásáról. (Hivatalos Értesítő 2012. évi 32. szám.)

[34] Utasítás 24. pont.

[35] A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálatáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (XII. fejezet) és a belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról szóló 11/2006. (III.14.) BM rendelet alapján.

sége kettős célt szolgál. Egyrészt garancia a büntetőeljárásban résztvevő személyek számára, hogy velük szemben csak a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott módon járhatnak el a hatóságok, másrészt pedig biztosíték az igazságszolgáltatás tisztaságát illetően. A Be. 77. § (1) bekezdése értelmében a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során a Be. rendelkezései szerint kell eljárni. Jogszabály elrendelheti a bizonyítási cselekmények teljesítésének, a bizonyítási eszközök megvizsgálásának és rögzítésének, valamint a bizonyítási eljárások lefolytatásának meghatározott módját. A törvény tehát lehetőséget biztosít arra is, hogy egyes bizonyítási cselekmények teljesítésének a módját külön jogszabály írja elő. A normatív utasítás azonban nem jogszabály, hanem közjogi szervezetszabályozó eszköz. Ennek okán megalapozottan felvethető, hogy az Utasításban megállapított szabályok megszegése nem eredményezi a bizonyíték jogellenességét. Ez utóbbi következmény – pontosabban a következmény hiánya – miatt, a büntető eljárásjogi garanciák szem előtt tartásával indokoltan felvethető, hogy szükséges volna az Utasításba foglalt nem technikai jellegű, garanciális rendelkezéseknek a jogszabályi szinten való rögzítése is.

IV. A HELYSZÍNI SZEMLE FOLYAMATÁNAK GARANCIARENDSZERE, A SZEMLE SZABÁLYOZÁSÁNAK JÖVŐJE

A büntető eljárásjog irodalmában a garanciális elemekkel gyakorta találkozhatunk, az egyes bizonyítási eljárások, cselekmények minőségének biztosítása ugyanakkor (még) kissé idegennek hat a jogi környezetben. A minőségbiztosítás fogalmát a büntető eljárásjog terrénumán nehezen tudjuk elhelyezni, felszínre kerülése nem mondható magától értetődőnek, annak ellenére, hogy tudjuk, a büntetőeljárás valamennyi fázisában biztosítani kell az eljárási cselekmények szakszerűségét és jogszerűségét. Bár régóta ismerjük, a minőségbiztosítás bevált eszköze a folyamatok szabályozásának, ellenőrzésének, mégis csak napjainkban és elsősorban külföldön vetődött fel alkalmazásának lehetősége processzuális cselekmények esetében. Holott a minőségbiztosítás és minőségellenőrzés rendszere elősegítheti a szemlével szemben támasztott követelmények érvényesülését, és nem utolsó sorban képes igazolni is azokat. Elmondható továbbá, hogy a minőségbiztosítás rendszere éppen olyan mozzanatokból, cselekménysorokból álló folyamatoknál írható le plasztikusan, amilyen a helyszíni szemle. Nem mellesleg felsorolható előnye az is, hogy az alapvetően természettudományos alapokon nyugvó szemle egyes elemei gyakorlatilag nem mutatnak érdemi különbséget Európa országaiban. Ez utóbbi pedig tálcán kínálja egy olyan egységes rendszer kialakításának lehetőségét, amely elősegítheti a szemle során rögzítettek bizonyítékkénti felhasználhatóságát a nemzet-

közi bűnügyi együttműködésben.^[36] Ennek megfelelően a minőségbiztosítást célzó rendszer kiépíthető nemzeti- és nemzetközi szinten is.

A hivatkozott 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás egyértelműen kifejtett célja, hogy a helyszíni szemle egységes elvek alapján, szakszerűen valósuljon meg, azaz lényegében az egységes elvek alapján működő, bizonyítottan minőségi helyszíni tevékenységet kívánja garantálni. Az egységes eljárás követelménye egyre inkább mellőzhetetlen, azonban megvalósulásához kétséget kizáróan az is szükséges (lenne), hogy a helyszíni szemlét lefolytató egységek azonos tárgyi és személyi felkészültséggel rendelkezzenek. Az egyenértékű eredményeket, egységes minőséget biztosító bűnügyi helyszíni munka természetesen nem csak nemzeti szinten kívánatos. A határokon átnyúló bűnözés expanziója felveti a szemlére vonatkozó szabályozás nemzetközileg – legalábbis az EU tagállamokban – egységes szabályainak igényét, amivel biztosítható lenne, hogy amennyiben a büntetőeljárás egyes szakaszai, vagy az egyes eljárási cselekmények különböző államok területén zajlanak, a lefolytatott szemle eredménye, és az annak során rögzített tárgyi bizonyítási eszközök fenntartások nélkül felhasználhatóak legyenek a közös szabályozást elfogadó valamennyi államban. Az Európai Unió Tanácsának bűnüldözési munkacsoportja már 2011-ben, az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzeléséről, és azon belül egy Európai Forenzikus Térség létrehozásáról és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztéséről tartott tanácskozásán negatívként értékelte, hogy a bűnüldöző hatóságok jelenleg elismert, közös minőségbiztosítási rendszer nélkül használják a tagállamokban zajló forenzikus eljárások (szemle, szakértői vizsgálatok, DNS-, ujjnyom-vizsgálat stb.) során keletkezett adatokat.^[37] A Tanács kiemelte, hogy a forenzikus adatok gyűjtésére, feldolgozására, felhasználására és átadására vonatkozó tagállami előírások egyenértékűségét, és azoknak tagállamok közötti elismerését elő kell segíteni, melynek alappillére, hogy a tagállamok ezeket az előírásokat átláthatóvá teszik. Csak ilyen módon állapítható meg, hogy melyek azok a közös minimumfeltételek, amelyek mellett a helyszíni szemle eredményei elfogadhatóak lehetnek a nemzetközi bűnügyi együttműködésben.

Az európai forenzikus térség víziója komplex, keretein belül ugyanakkor kiemelt hangsúlyt kap a helyszínelési tevékenység. E téren a Tanács olyan minimumkövetelmények alkalmazását tűzte ki célul, amely biztosítja azt, hogy a bűncselekmények helyszínén végzett nyomozati cselekmények, valamint a bűnjeleknek a bűncselekmény helyszínétől a tárgyalóteremig tartó

[36] Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Decision 2008/615/JHA on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime.

[37] Az Európai Unió Tanácsa. (2011. december 1.) 17537/11. Enfpopol 413, Copen 342. (Elérhető: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/11/st17/st17537.hu11.pdf>.)

- nemegyszer igencsak rögs^[38] - útja során az eljárási garanciák folyamatosan érvényesüljenek. Az Európai Forenzikus Tudományos Térség koncepciója ugyanakkor messze túlmutat a helyszíni szemle folyamatának egységesítésén. Az Európai Unió Tanácsának célja, hogy 2020-ig egy olyan térséget hozzon létre, melyben a kriminalisztika valamennyi részterületén minimumszabványok érvényesülhetnek. Az elképzelések szerint az igazságügyi szakértők e közös szabályok szerint végezhetik vizsgálataikat. A módszerek és eredmények standardizálása az egyes országok büntető igazságszolgáltatási rendszerei között szorosabb együttműködést, és így sikerebb bűnügyi együttműködést tesz lehetővé.^[39] A vizsgálati eredmények egyenértékűségének elismerése biztosíthatja, hogy a jelenleg tapintható - nem elsősorban technikai és minőségbeli, hanem inkább garanciális természetű - különbségek miatt a más országban végzett eljárási cselekményt, és az abból származó bizonyítékot semmisnek nyilvánítsák. A fenti célok olyan európai (vagy akár nemzetközi) standardok kidolgozása és elfogadása útján érhetőek el, melyek az egyes államok gyakorlatába beépülve biztosíthatják a nyomozati cselekmények - tanulmányunk tekintetében a helyszíni szemlék - egyenértékűségét.

Az alcím bevezető soraiban a minőségbiztosítás büntető eljárásjogba inkorporálódásának nívumkénti megjelenésére hívtam fel a figyelmet, fontosságát pedig leginkább az az aktivitás szemlélteti, mely az európai szakmai szervezeteknél az utóbbi években megfigyelhető. A Bűnügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózata (European Network of Forensic Science Institutes - továbbiakban: ENFSI) és az Európai Akkreditálási Együttműködés (European Co-operation for Accreditation - EA) 2006-ban tartott tanácskozásán kijelölte azokat a sarokköveket, amely mentén a bűnügyi helyszíni tevékenység minőségbiztosítása és majdani akkreditációja megvalósítható lenne, ezeket Memorandumban tették közzé,^[40] majd a nyomozóhatóságok számára ajánlott minőségi elvek alapját az ISO/IEC 17020:1998 szabványban jelölték meg. Ezt követően az ENFSI-n belül munkacsoportot alakítottak a szabvány bűnügyi helyszíni adaptációjára. A munka eredményeként született meg az EA-/03 „Guidance for the Implementation of ISO/IEC 17020 in the field of crime scene investigation”.^[41] Az útmutatás külföldön a bűnügyi helyszínelési tevékenységet ellátó szervezetek akkreditálásának kézikönyveként funkcionál. Sajnálatos, hogy hazánkban az e tárgyban kiadott 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás nem utal a kézikönyvre, továbbá annak jövőbeni alkalmazása sincs napirenden. A hazai bűnügyi helyszíni tevékenység

[38] Vö. 18., 19. lj.

[39] Ld. bővebben: Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe. (Elérhető: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf.)

[40] Memorandum of Understanding between ENFSI and EA, 2006.

[41] Letölthető a Nemzeti Akkreditáló testület honlapjáról: <http://www.nat.hu/dokumentumok/nar-ea-5-03.pdf>.

minőségbiztosítására, vagy akkreditációjára vonatkozó terv is kidolgozásra vár, hiszen ennek hiányában nehezen képzelhető el kapcsolódásunk az Európai Forenzikus Térséghez. A meghatározott szabványnak való megfelelést igazoló akkreditálás^[42] megfelelő eszköze lehet a fent hivatkozott Európai Uniói törekvéseknek, hiszen az egységes előírások megtartásának igazolt és folyamatosan ellenőrzött betartása növelheti a más tagállamban lefolytatott helyszíni szemle folyamatának és eredményének egyenértékűségét, ám az akkreditációval szemben is felvethetők súlyos érvek. Az egységes minőségbiztosítási elveken nyugvó, központilag meghatározott folyamatok és alkalmazott módszerek betartása, mint az akkreditált státusz megszerzésének feltétele, s ekként maga a bűnügyi helyszíneket ellenőrző szervezetek tevékenységének akkreditációja is számos nehézséget rejt magában. A bűnügyi helyszíni tevékenység hazai szintű egységesítése kapcsán felvethetők a helyszíni szemlét végző egységek közötti humán- és technikai különbségek, s e tényezők fokozottan jelentkeznek, ha nemzetközi vagy európai szintre fókuszálunk. Az egységes szabványok szerinti működésnek azonban nem csak technikai, műszaki nehézségei vannak. Sokkal meghatározóbb az egyes jogrendszerek, ezen belül az egyes büntetőeljárású rendszerek közötti különbség.^[43] Ezen eltérések egyrészt abból adódnak, hogy az állami büntető hatalom más-más szereplői végzik az egyes eljárású cselekményeit, a jogszabályi hierarchiában teljesen eltérő helyet foglalnak el a helyszínelési tevékenységek fő- és részletszabályai, eltérő tradíciókon nyugvó, másként, más elvek alapján zajlik a büntetőeljárás. Különbség adódhat a bizonyítási rendszerek különbségéből is, vagy akár a bizonyítékok jogellenességének meghatározása vonatkozásában élő szabályokból is. A felsorolt különbözőségeket rendkívül nehéz felszámolni, éppen ezért egységes szabvány szerint kötelezően előírt akkreditáció kezdetben csak a kriminalisztikai szakértői tevékenység szűkebb körében jelenthet realitást, ott is elsősorban a technikai jellegű folyamatok szabályozásával érhető el eredmény. Természetesen nem vitatható, hogy az Európai Unió sok tekintetben rendelkezik hatáskörrel a tagállamok büntetőjogi tárgyú normáinak harmonizálására. A büntetőjog azonban az állami szuverenitás kifejeződésének egyik legfontosabb területe, az állami szuverenitás lényegét változtatlanul a büntetőjog reprezentálja.^[44] Ennek megfelelően napjainkban kevésbé érezzük reálisnak, hogy szupranacionális büntető-, vagy ezen belül büntetőeljárású szabályok szülessenek, azonban az európai forenzikus térség kialakítására vonatkozó tervek és akcióprogramok nem elképzelhetetlen lehetőségként vetítik előre, hogy ilyen irányú kötelezettség előírására mégis sor kerülhet a közeljövőben. A példa előttünk áll, hiszen az Európai Unió Tanácsnak a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/905/

[42] A Nemzeti Akkreditáló Testület szervezetéről, feladat- és hatásköréről, valamint eljárásról szóló 2005. évi LXXVIII. törvény 3. § a).

[43] Európai szinten elég csak az angolszász és kontinentális jog különbségeire utalni.

[44] Albrecht, 2000, 17.

IB Kerethatározata^[45] mintájára a bűnügyi helyszíni tevékenységet végző szervezetek vonatkozásában is felvetődhet a tevékenység akkreditációja. Hangsúlyozni kívánom, hogy szakmailag körültekintően kidolgozott, a legmagasabb szintű minőség biztosítására hivatott útmutatók (vagy akár szabványok elveinek, módszereinek) átültetése a magyar gyakorlatba kívánatos, ám e folyamat hosszú időt vehet igénybe és mindenképpen egyedi szemléletet igényel, építenie kell a magyar bűnügyi technikai tevékenység és büntetőeljárás hagyományaira. A kényszerűen átvett (pl. az akkreditációs kényszerből adódóan beépített) előírások kedvezőtlen következményekkel is járhatnak. Valószínűleg a készülő új büntetőeljárás kódex kodifikációja során a nemzetközi környezet e területen tapasztalható előrelépéseire (is) kiemelt figyelmet kell fordítani. Amennyiben az egyes államok bűnügyi helyszíni tevékenységének egyenértékűsége érdekében kötelező szabályok látnak napvilágot, a bizonyítási rendszer új eljárási szabályainak megalkotásakor ezek nem ignorálhatók.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

Összefoglalva megállapítható, hogy a büntetőeljárásban lefolytatott helyszíni szemle hazai törvényi szabályozása inkább keret jellegű és az alacsonyabb szintű jogszabályok sem tartalmazzak a szemle lefolytatásának konkrét módjára vonatkozó részletes, garanciális szabályokat. Az országos rendőrfőkapitány normatív utasítása tartalmát tekintve valós hiányt pótol, azonban egyes – nem technikai – rendelkezéseinek jogszabályi szintre emelése a bizonyítékok értékelése szempontjából mindenképpen indokolt lenne.

Nemzetközi szinten egységes helyszíni szemle eljárás kidolgozására ugyanakkor a bizonyítási eljárások lefolytatására vonatkozó jogi instrumentumok és a bizonyítékok értékelésének jogi különbözősége miatt, a szándék egyértelműsége, valamint a deklarációk, és a munkacsoportok által végzett intenzív munka ellenére a közeljövőben nincs reális lehetőség, Így a harmonizáció először a szemle technikai kivitelezésére, instrumentumaira, vagy a szemle során biztosított tárgyi bizonyítási eszközök szakértői vizsgálatára vonatkozó szakmai szabályok szintjén valósítható meg. Az új büntető eljárási kódex kodifikációja során azonban megkerülhetetlen, hogy a szemle szabályozása végre meghaladja a történeti előzmények szintjét, és a 21. század kihívásainak megfelelő helyét nyerje el jogunkban.

[45] 2009. november 30.

IRODALOM

- Albrecht, Hans-Jörg (2000): *A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság Európában*. Belügyi Szemle. 3.
- Bócz Endre (szerk.) (2004): *Kriminálisztika*. I. BM Kiadó, Budapest.
- Katona Géza (1973): *A bűnperbeli bizonyítási eszközök fejlődése a XVIII-XIX. században*. *A kriminálisztika magyarországi előzményei*. Doktori értekezés. I. kötet. Budapest.
- Katona Géza (1977): *Bizonyítási eszközök fejlődése a XVIII-XIX. században*. *A kriminálisztika magyarországi előzményei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kovács Lajos: *A mór megtette...* (Többek között: móri bankrablás, postásgyilkosságok, Tánczos-ügy, Nógrádi-ügy, zálogházi rablássorozat nyomozási és bizonyítási problémáit dolgozza fel a szerző.)
- Kövy, Alexander (1835): *Elementa Jurisprudentiae Hungaricae*. Sárospatak.
- Malkoc, Ekrem -Neuteboom, Wim: *The current status of forensic science laboratory accreditation in Europe*. Forensic Science international. Vol. 167. Issue 2.
- Matveinen, K. (2005): *Survey on Accreditation and the Adoption of ENFSI Policies*. In: *ENFSI Quality and Competence Liaison Group Meeting*. April. Krakow, Poland.
- Meuwly, D. -Veldhuis, R. (2012): *Forensic Biometrics: From two communities to One Discipline*. In: *International Conference of the Biometrics Special Interest Group*. BIOSIG. 6-7 September. Darmstadt, Germany.
- Néda, Davori Relkovic (1905): *Buda város jogkönyve*. Budapest.
- Pusztai László (1977): *Szemle a büntetőeljáráásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Roux, C. - Crispino, F. - Ribaux, O. (2012): *From Forensics to Forensic Science*. Current Issues In Criminal Justice. 07. Vol. 24. No. 1.
- Dr. Tremmel - Dr. Fenyvesi - Dr. Herke (2005): *Kriminálisztika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs.
- Annual report of ENFSI 2011. Elérhető: http://www.enfsi.eu/sites/default/files/documents/reports_and_plans/enfsi_annual_report_2011.pdf.
- Annual report of ENFSI 2012. Elérhető: http://www.enfsi.eu/raport2012/raport/ENFSI_raport2012_8-04.pdf.
- Conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and development of forensic science infrastructure in Europe, Brussels, 13 and 14 December 2011.
- Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe. Elérhető: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf.
- Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Decision 2008/615/JHA on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime.
- Council Framework decision 2009/9056/JHA of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities.
- ENFSI Board Action plan 2011-2012. Elérhető: http://www.enfsi.eu/sites/default/files/documents/reports_and_plans/board_action_plan_2011-2012.pdf.

- ENFSI Board Action plan 2013-2014. Elérhető: http://www.enfsi.eu/sites/default/files/documents/reports_and_plans/enfsi_board_action_plan_2012-2013.pdf.
- Az Európai Unió Tanácsa. (2011. december 1.) 17537/11. Enfopol 413, Copen 342. Elérhető: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/11/st17/st17537.hu11.pdf>.
- Forensic Science, Second Report of Session 2013-14 of House of Commons Science and Technology Committee of UK.
- Memorandum of Understanding between ENFSI and EA, 2006.
- SO/IEC 17025 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. Elérhető: http://www.standards.org/standards/listing/iso_17025.
- The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union, European Council, 2005/C53/01, OJ C53/1, 3.3.2005.
- Tampere European Council 15-16 October 1999 Presidency Conclusions. The European Council held a special meeting in Tampere on the creation of an area of freedom, security and justice in the European Union.
- 1843. évi büntető eljárási törvényjavaslat „A bűnvizsgálat” című X. fejezet, 32§.
- 1843. évi büntető eljárási törvényjavaslat XIV. fejezet, 101-132.§§-ai.
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 303.§
- 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
- 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítása a büntetőeljárások keretében lefolytatandó szemlék végrehajtásáról és a büntügyi technikai tevékenység egységes szabályozásáról. Hivatalos Értesítő 2012. évi 32. szám.

•

Halmi Horváth István: Transparens csíkok D-1